

15 Temmuz Darbe Girişimini Bürokratik Cemaatçilik Üzerinden Anlamak

Salih Zeki Haklı

Yrd. Doç. Dr. | Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü

Öz

15 Temmuz 2016 tarihindeki darbe girişiminin engellenmesinden sonra Türkiye’de ordu başta olmak üzere birçok bürokratik kurumun yeniden yapılandırılması beklenmektedir. Türkiye’nin son iki yüzyıldır en etkili kurumunun sivil siyaset üzerinde vesayetçi bir hâkimiyet kurmaya çalışılan bürokrasi olduğu dikkate alındığında, yeniden yapılanmanın sadece FETÖ değil bu vesayeti düzenini üreten zihniyet üzerinden gerçekleştirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Bu sebeple, ilk olarak vesayete dayalı bürokratik sistemin Türkiye’deki gücünün anlaşılması önem taşımaktadır. Bürokrasinin siyasî iktidar üzerinde hâkimiyet kurmaya başladığı Tanzimat döneminden bugüne bakıldığında Türk bürokrasisinin kendi içinde cemaatçi zihniyet ekseninde örgütlendiği görülmektedir. Bu cemaatçi zihniyet ise bürokrasinin modernleşme projesinin toplum tarafından benimsenmesinden, devletin bürokratik anlayış ekseninde örgütlenmesinden ve toplumun tercihlerine yönelik bürokrasinin şüpheli yaklaşımından oluşmaktadır. Bu sebeple Türkiye’de, bilhassa çok partili dönemde, cemaatçi bir anlayışa sahip bu bürokratik zihniyet ile toplumsal desteğe dayanan sivil siyasetin çatışmasının sıkça yaşandığı gözlemlenmektedir. Türkiye’nin vesayet düzenini tam manasıyla ortadan kaldırabilmesi içinse bu bürokratik zihniyetin değiştirilmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bürokrasi, FETÖ, Cemaatçilik, Ortak İyi, Mükemmeliyetçilik

Understanding July 15 Coup Attempt on Bureaucratic Communitarianism in Turkey

Abstract

It is supposed that many bureaucratic institutions including army will be regulated by the government after July 15 coup attempt in Turkey. Since bureaucracy which tries to constantly dominate political power has been the most important and superior institution in Turkey for two centuries the regulations should be done regarding not only the Fethullah Gülenist Terror Organisation (FETÖ) but also over entire bureaucratic tutelage system. For this reason, it is so important that power of bureaucracy should be reduced as soon as possible. It is seen that Turkish bureaucracy has been organised like a secular community since Tanzimat period. This community has consisted of a modernisation project which is designed to be embraced by Turkish people, a perception which depends on the superiority of bureaucracy against political power and finally on suspicion towards all individual choices of ordinary people. It is claimed in this article that Turkish bureaucracy which has been aimed to transform the whole political realm and the society in Turkey has used a communitarian mind-set in order to accomplish its purposes.

Key Words: Turkish Bureaucracy, FETÖ, Communitarianism, Common Good, Perfectionism

Giriş

15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleştirilen darbe girişimi sonrası Türkiye'nin önündeki en büyük sorunların başında darbe girişimlerini doğuran yapılanmayı nasıl ortadan kaldıracağı meselesi gelmektedir. Darbe girişiminin ordu tarafından yapılması nedeniyle ilk düzenlemelerin askerî bürokrasiye yönelik olması kaçınılmazdır. Bununla birlikte benzer darbe girişimleri başta olmak üzere siyasete dışarıdan yapılan tüm sunî müdahalelerin ortadan kaldırılması ve toplumsal ilişkilerin kendi doğal seyri içinde gelişebilmesi için askeriyeye birlikte sivil bürokrasinin de yeniden yapılandırılmasına yönelik adımların atılması büyük önem taşımaktadır. Zira Türkiye'nin son iki yüzyıllık tarihine bakıldığında siyaseti ve toplumu dönüştürmeye ve değiştirmeye çalışan en etkili ve güçlü kurumun ordunun da içinde yer aldığı bürokrasinin olduğu görülmektedir.

Darbe girişimi gecesi yaşananlar dikkate alındığında darbecilerin esas olarak son on dört yıldır Türkiye'de artan sivil alanı tamamen yok etmeyi amaçladıkları ve farklı bir siyasî ve toplumsal düzeni kurmak istedikleri anlaşılmaktadır. Darbeye teşebbüs eden askerler ve onları destekleyen siviller, uzun yıllar içerisinde elde ettikleri bürokratik gücü kullanmak suretiyle darbe sonrası bürokratik otoriterliğe dayalı bir sistem kurmayı planlamışlardır. Bu nedenle darbe girişimi Türkiye'nin askerî kuvvetleri tarafından başlatılmış olsa da bu girişimin arkasında geniş bir sivil bürokratik güç de yer almıştır. Bu askerî ve sivil bürokrasinin Fethullahçı Terör Örgütü'nün (FETÖ) uzun yıllardır ordu, yargı, emniyet, maliye, üniversite ve eğitim başta olmak üzere bürokrasinin üst kademelerine yerleştirilen mensuplarından oluştuğu bilinmektedir. Bu yerlerdeki görevliler uzun yıllar süren gizli faaliyetler neticesinde bu makamları ele geçirmişler ve böylelikle bürokrasinin askerî kanadında olduğu gibi sivil kanadında da büyük bir güç elde etmişlerdir.

15 Temmuz darbe girişiminin FETÖ üyeleri tarafından gerçekleştirilmiş olmasına ve devlet kurumlarının yeniden yapılandırılmasının öncelikli olarak FETÖ üzerinden ele alınmasına karşın; 1960, 1971, 1980 ve 1997 yıllarındaki askerî müdahaleler ile sivil ve siyasî alanı biçimlendirmeye yönelik geçmişteki diğer çabaların Türkiye'nin ciddi bir bürokrasi sorunu olduğunu gösterir şekildedir. Bu nedenle Türkiye'nin alacağı tedbirlerin sadece FETÖ'yle ilgili değil, aynı zamanda bu bürokratik vesayet düzenini tamamen ortadan kaldırmaya yönelik olması oldukça önemlidir. Türkiye'de sivil toplumun varlığını sürdürebilmesi ve ayrıca seçilmiş ve sorumlu siyasetçilerin kendi belirledikleri politikaları tatbik edebilmesi için bürokraside kurumsal olduğu kadar bir zihniyet dönüşümünün de gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu makalede son iki yüzyıldır Türk siyasetini ve toplumunu tepeden inme kararlarla id-

re etmeye çalışan ve Türk modernleşmesinin en önemli aktörü olan Türk bürokrasisinin cemaatçi zihniyet yapısı tahlil edilecektir.

Bürokratik Cemaatçilik

Osmanlı Devleti'nin kurulduğu dönemden itibaren devletin en önemli kurumlarından birisi bürokrasi olmuştur. Bürokrasi devletin merkezileşmesinin sağladığı gibi padişaha olan mutlak itaatle de padişahın otoritesini kuvvetlendirmiştir. Nitekim bürokrasi devletin ilk yıllarında uç beylerine karşı Osmanlı padişahlarının merkezi otoritesini sağlamışlardır.¹ Bu sebeple devlet idarecilerinin yetiştirilmesine büyük önem verilmiştir. Osmanlı devlet idarecilerini yetiştirmek için kurulan Enderun'da eğitim alan kişilerin en yeteneklileri sarayda görev almışlardır. Bunun dışında kalanlar ise devletin farklı bölgelerine idareci veya memur olarak gönderilmişlerdir. Başkentte veya taşrada görev alacak idareciler yine sarayın Haremünde yetişen ve padişaha mutlak bağlı olan kızlarla evlendirilmiştir.² Böylelikle memurlara kendi hayatlarına uygun bir evlilik yapma imkânı tanındığı gibi kurulan yeni ailenin de padişaha mutlak şekilde sadık olması sağlanmıştır. Devlet idarecileri uzun yıllar boyunca sarayın kontrolünde hizmetlerini sürdürmüşlerdir. Yıllar içinde sayıları ve nüfuzları artan memurlar 17. yüzyıla doğru saray ve eyalet idaresinde hâkim olmaya başlamışlardır.³

Osmanlı Devleti'nin Avrupa karşısında askerî yenilgiler almaya başlamasından ve devlet yönetiminde sorunlar çıkmasından sonra 17. yüzyıldan itibaren reform hareketleri başlamıştır. İlk reform önerileri geçmişe dönme teklif etse de 18. yüzyıldan itibaren ordu başta olmak üzere devletin modernleşmesini teklif etmeye başlamıştır.⁴ Modernleşme hareketi ise eğitim alanında başlamış ve kısa süre içerisinde geleneksel kurallara dayalı eğitim veren okulların yanı sıra Batılı tarzda eğitim veren okullar da açılmaya başlamıştır. Batılı değerlerle tanışan bu okullardaki öğrenciler devletlerinin yeniden güçlenmesi için padişahı ziyade devlet kavramını yüceltmeye başlamışlardır. Böylelikle Osmanlı bürokratlarının padişaha olan bağlılıkları büyük ölçüde azalmış ve devleti kurtarmanın kendileri gibi Batılı eğitim alan ve dünyaya açık kişilerin görevi olduğuna inanmışlardır.⁵

1 Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, Çev. Ruşen Sezer, YKY, İstanbul, 2008, s. 84

2 Fatma Müge Göçek, *Burjuvazinin Yükselişi İmparatorluğun Çöküşü*, Çev. İbrahim Yıldız, Ayraç Yay., Ankara, 1999, s. 64.

3 İnalçık, a.g.e., s. 91.

4 İliber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İletişim Yay., İstanbul, 2003, s. 42

5 Göçek, a.g.e., s. 105.

Türkiye’de bürokrasinin siyasî idare karşısında iktidar mücadelesi yürüttüğü son iki yüzyıllık döneme bakıldığında Türk bürokrasisinin kendi zihniyet dünyasına uygun bir devlet ve toplum inşa edebilmek için cemaatçi bir anlayış ekseninde örgütlendiği ve hareket ettiği görülmektedir. Tanzimat devrinden (1839-1876) itibaren devletin kurtarılması ve modernleştirilmesi ile toplumun Batılılaşmasını kendisine temel vazife edinen bu yapı, kendi belirlediği siyasanın başarılı olabilmesi için kendisinin sürekli yeniden ürettiği prensipleri cemaatçi bir anlayış çerçevesinde koruma altına almıştır. Böylelikle Türk bürokrasisi zihnindeki devlet ve toplum modelini inşa ederken mensubu olduğu toplumun sosyal dokusunu, ihtiyaçlarını ve beklentilerini dikkate almamayı içinde meşrulaştırabilmiştir.

Bu meşruiyet doğrultusunda yeni bürokratik anlayışın üç temel cemaatçi prensip üzerinden zihniyet dünyasını ve kurumsallaşmasını tesis ettiği görülmektedir. İlk olarak, Türk bürokrasisi Tanzimat döneminden itibaren kendi modernleşme projesini *ortak bir iyi anlayışı* haline getirmeyi amaçlamıştır. Böylelikle belirlediği siyasayı ve aldığı kararları bu iyi anlayışı doğrultusunda uygulama imkânı bulduğu gibi toplumun tamamının bu iyi anlayışını sorgusuz sualsiz kabul etmesini istemiştir. İkincisi, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan sonra bu bürokratik cemaat Osmanlı Devletinden *güçlü bir devlet anlayışı fakat zayıf bir toplum* miras aldığına inanmıştır. Zaman içerisinde önyargıdan taassuba dönüşen bu kabul insanların devlet yönetimi ve kendi hayatları hakkında doğru karar verebilecek zihnî ve ahlâkî yeterlilikten aciz oldukları inancını beraberinde getirmiştir. Bu bakımdan toplumun sosyal açıdan yetersizliğinden hareket eden bu bürokratik anlayış, değişim ve dönüşümün toplumun rızası aranmaksızın gerçekleştirilmesi gerektiği düşüncesinden hareket etmiştir. Nitekim Türkiye’de yeni bürokrasinin cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren demokrasiye ve halk iradesine olan mesafesinin temelinde bu anlayış yer almıştır. Üçüncü cemaatçi yaklaşım ise, ortak iyiye dayalı bir siyasî düzenin kurulması ve yetersiz olduğu kabul edilen toplumun geliştirilebilmesi için devlet sisteminin *mükemmeliyetçi* bir anlayış ekseninde kurulması gerektiği düşüncesine dayanmıştır. Böylelikle Osmanlıdan tevarüs eden güçlü devlet yapısına yeniden vurgu yapılarak, devletin toplumu tekemmül ettirmesinin ahlâkî ve siyasî zemini oluşturulmuştur.

Türk Bürokrasisinin İyi Anlayışı

Cemaatçi düşüncenin temel ilkelerinin başında insanların mensubu oldukları toplum tarafından kabul edilen ortak iyi anlayışına uygun davranması gerektiği yer almaktadır. Bu ortak iyiye göre hareket etmek insanların aynı değerler

etrafında toplanmalarını ve ayrıca onları, tıpkı büyük bir aileye dönüştürerek, ahlâkî bir sistemin mensupları olmalarını sağlamaktadır.⁶ Bu ortak iyi anlayışı ancak belirli bir kültür ortamı içinde ve o ortamın içindeki insanların tamamının iştiraki sayesinde mümkün olabileceği için, bireysel tercihlerden ziyade bu kültür ortamının korunması önem taşımaktadır.⁷

Bu manada Türkiye'deki bürokratik yapılanmanın son iki yüzyıllık serencamına bakıldığında bürokrasinin kendi dünya görüşünü bir iyi anlayışına dönüştürdüğü görülmektedir. Batılılaşmaya, sekülerleşmeye ve geleneğe ait değerlerden uzaklaşmaya dayanan bir iyi anlayışı toplumun hangi değerler ekseninde bir araya geleceklerine ve hangi ahlâkî sistemin mensupları olmaları gerektiğine işaret etmektedir. Bu sebeple belirli bir iyi anlayışının tesis edilmesiyle yetinilmemiş, ayrıca bu iyi ve doğru anlayışının kamu gücü kullanılmak suretiyle toplum tarafından dile getirilen alternatif görüşleri bastırması sağlanmıştır. Böylelikle inandığı bu iyi anlayışının kültürel ortamını tesis eden Türk bürokrasisi, takip ettiği kendi iyi ve doğru anlayışının toplumun tamamı tarafından benimsenmesi hususuna büyük ehemmiyet vermiştir.

Türk bürokrasisinin belirli bir iyi anlayışı ekseninde örgütlenmesi ve bağımsız bir siyasî güç olmasının tarihi 19. yüzyıla kadar götürülebilir. Bu dönemde kurulan ve Batılı tarzda eğitim veren okullarda yetişen yeni bürokrasi, padişahı devre dışı bırakmak suretiyle devletin idaresini ve toplumsal değişimi tepeden inme politikalarla kendisi gerçekleştirmeye başlamıştır. Böylelikle bürokrasi artık padişah tarafından tayin edilen siyasaı uygulayan değil, bizzat kendisi siyasa yapan ve bunun uygulanmasını talep eden özerk bir kurum haline gelmiştir.⁸ Osmanlı bürokrasisi bu dönemden önce de oldukça güçlü bir statüye sahip bulunsa da gücün temerküzü neticesinde devlet bürokrasisi artık her şeyi kontrol eden ve değiştiren bir yapıya dönüşmüştür.

Devleti kurtarmak gibi büyük bir vazifeyi yeni değerlere atıfta bulunmak suretiyle tek başına üstlenen bu yeni bürokrasi, aldığı kararları halkın bu konuda herhangi bir beklentisinin veya ihtiyacının olup olmadığını dikkate almaksızın merkeziyetçi bir anlayış doğrultusunda belirlemiştir. Nitekim bu değişim süreciyle birlikte yüzyıllardır süren alışkanlıklar ve hayat tarzları bir anda değiştirilmeye çalışılmıştır. Modernleşme hareketinin tepeden inme bir şekilde başlamasıyla daha merkeziyetçi bir devlet sistemi ortaya çıkmıştır. Bu dönemde bürokrasiyi dengeleyecek herhangi bir iktidarın olmaması gayrı-müs-

6 Amitai Etzioni, *The Third Way To Good Society*, Demos Panton House, Londra, 2000, s. 15.

7 Charles Taylor, *Philosophy and Human Science*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990, s. 201.

8 Metin Heper, *Türkiye'de Devlet Geleneği*, Çev. Nalan Solyank, Doğu Batı Yay., Ankara, 2010, s. 31.

lim azınlıkların Batılı devletlere başvurmalarına yol açmıştır.⁹ Yeni bir yönetim anlayışının tesis edilmesi ve Osmanlı toplumunun yüzyıllardır benimsediği değerlerin tepetaklak edilerek yeni bir iyi anlayışının dayatılması toplum içindeki tüm farklı unsurlar açısından travmatik sonuçları beraberinde getirmiştir.

Bürokrasinin Tanzimat dönemiyle birlikte başlayan güçlü iktidarı 2. Abdülhamid'in tahta çıktığı 1876 yılına kadar devam etmiş olsa da padişahın otuz üç yıllık iktidarı boyunca bürokrasiyi sıkı şekilde kontrol ettiği görülmektedir. Nitekim 2. Meşrutiyetin ilan edildiği 1908 senesinden önce ordu ve yüksek bürokratlar ile padişah arasında büyük bir iktidar mücadelesine şahit olunmuştur.¹⁰ 1909 senesinde 2. Abdülhamid'in askerî darbeyle tahttan indirilmesinden sonra ordu ve sivil bürokrasinin kurmuş olduğu İttihat ve Terakki Fırkası'nın iktidar yılları başlamıştır. Böylelikle 2. Abdülhamit devrinde gücü bir hayli azalmış olan bürokrasi bu dönemde değişim ve dönüşüm gücünü tahkim edebilmiştir. Bürokrasinin devletin tüm kademelerini kontrol ettiği bu dönemde yaşanan en büyük değişim, Türkiye Cumhuriyeti'nin titizlikle ve kararlılıkla sahipleneceği laik siyasal normların devlet idaresine tatbiki şeklinde kendisini göstermiştir.¹¹

Osmanlı Devleti'nin mirası üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti de Osmanlı idarecilerinin başlattıkları modernleşme projesini daha kesin şekilde benimseyerek devam ettirmişlerdir. Bu kararlılık bürokrasinin iyi anlayışını daha da sistemli hale getirmesine ve bürokrasinin cemaatçi yapısının daha da kuvvetlenmesine yol açmıştır. Böylelikle devletin kurtarılması ve güçlendirilmesi ile toplumun Batılılaştırılması projesi bürokratik düşünüş ve davranış tarzı üzerinden daha kararlı şekilde devam ettirilmiştir.¹²

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında hızla gerçekleştirilen devrimler ve politikalar kurucu kadronun yer aldığı Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) aracılığıyla gerçekleştirilmiş olsa da CHF bu değişim sürecinde topluma dayanmak yerine bürokrasi üzerinden varlığını ve gücünü tesis etmeyi tercih etmiştir. Türkiye'deki tek parti dönemini anlatan romanlar incelendiğinde değişimi sahiplenen ve rejimin ilkelerini yurdun her bölgesine ulaştırmaya çalışan yapının bürokrasi olduğu görülmektedir. Kendilerini toplumu aydınlatacak ve dinî değerlere dayalı alışkanlıklarından kurtaracak kişiler olarak gören genç subaylar, kaymakamlar, öğretmenler ve doktorlar yeni hayat tarzının ve devle-

9 Şerif Mardin, *Din ve İdeoloji*, İletişim Yay., İstanbul, 2003, s. 119.

10 Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2009, s. 48.

11 Metin Heper, *Bürokratik Yönetim Geleneği*, ODTÜ İdari İlimler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1974, s. 86.

12 Şerif Mardin, "Türk Siyasasını Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez-Çevre İlişkileri", *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, Der. M. Türköne ve T. Önder, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s. 62.

tin gelecek tasavvurunun Anadolu'daki temsilcileri olmuşlardır.¹³ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Reşat Nuri Güntekin ve Şükûfe Nihal başta olmak üzere dönemin birçok romancısı tarafından tasvir edilen karakterler hem rejimin dayandığı bürokrat sınıfın hikâyesini hem de yeni bürokratik cemaatin topluma benimsetmeye çalıştığı iyi anlayışının temel özelliklerini anlatır niteliktedir.

CHF'nin kurucularının asker kökenli olması ve fırkanın bürokratik güce dayanması neticesinde bürokrasinin nüfuz alanı her geçen gün genişlemiştir. Nitekim Osmanlı döneminde bürokrasinin yönetme yetkisini padişah adına kullanması gibi yeni bürokrasi de kısa süre içerisinde siyasî alandaki tek parti olan CHF'nin üstünde yer alan ve onu kontrol eden bir yapıya dönüşmüştür.¹⁴ Nitekim 1929 ila 1931 yılları arasında CHF tarafından kabul edilen *Fırka Müfettişliği Talimatnamesinde* fırka müfettişlerinin devlet memurlarını denetlerken hassas davranmaları istenmiştir. Talimatnamede teftişten ziyade memurlara yönelik bu hassasiyetin vurgulanması oldukça önemlidir. Devletin gücünü Anadolu'da somutlaştıran memurların bu statüleri itibarıyla fırkanın dahi üstünde yer aldıkları ve bu memurları denetlemekle mükellef kişilerin çalışmalarının sınırlandırıldığı açıkça anlaşılmaktadır.¹⁵

Bürokrasinin devlet açısından taşıdığı anlama yapılan kesin vurgular neticesinde, Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) bürokrasi üzerinde güçlü bir denetim sağlayabilmesi neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Öyle ki, bir zaman sonra, CHP devlet bürokrasi karşısında kendi varlığını dahi koruyamaz bir duruma düşmüştür.¹⁶ Bürokrasi kısa süre içinde o kadar güçlü hale gelmiştir ki parti-devlet kaynaşması olarak adlandırılan ve bürokrasinin merkez ve taşradaki yöneticilerinin aynı zamanda partinin üst yöneticiliği görevlerini yapmasını öngören beyanname sonrası bürokrasi CHP'yi 1936 senesinde adeta yutmuştur.¹⁷ Partinin resmî olarak bizzat kendisinin bürokratikleştirilmesi anlamını taşıyan bu gelişme sonrası ordu, yargı ve dışişleri başta olmak üzere birçok önemli konuda siyaset yerine devleti temsil eden bürokrasinin söz sahibi olmasının önü tamamen açılmıştır.

Bürokrasi, bu dönemden itibaren siyasî iktidar ve toplum üzerinde oluşturduğu vesayetini ve benimsediği iyi anlayışının meşruiyetini ise Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'e dayandırmaya çalış-

13 Taner Timur, *Türk Devrimi ve Sonrası*, İmge Kitabevi, Ankara, 2001, s. 79.

14 Heper, *a.g.e.*, s. 115.

15 Cemil Koçak, "Tek Parti Döneminde CHP Parti Müfettişliği'ne İlişkin Ek Bilgi(ler)", *Mete Tunçay'a Armağan*, Der. M.Ö. Alkan, T. Bora ve M. Koraltürk, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 679.

16 Murat Yılmaz, "Recep Peker, CHF ve Bürokrasi: Kazım Dirik Örnek Olayı Üzerinden 'Parti-Devlet' Uygulaması ve 'Faşist Proje'", *Mete Tunçay'a Armağan*, Der. M.Ö. Alkan, T. Bora ve M. Koraltürk, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 683.

17 Cemil Koçak, "CHP-Devlet Kaynaşması (1936)", *Toplumsal Tarih*, İstanbul, Ekim 2003, sayı: 118, s. 119.

mıştır. Böylelikle bürokrasinin uyguladığı siyasanın geçerliliği ve siyasî iktidar karşısındaki üstünlüğü bu şekilde sağlanmıştır. Yeni bürokrasinin bu tercihini anlamak konusunda Max Weber'in otorite sınıflandırması oldukça açıklayıcı olmaktadır. Otoritenin meşruluğunun ona uyulması neticesinde gerçekleşeceğini ifade eden Weber, bu meşruluğun üç farklı unsurdan birisi sayesinde oluşacağını ifade etmektedir. Ona göre otorite ya rasyonel temellere dayanmak suretiyle normatif kurallardan ya geleneksel temellere dayanarak gücünü gelenekten ya da karizmatik temellere dayanarak bir bireyin istisnai kutsallığından ve kahramanlığından almaktadır.¹⁸

Cumhuriyet idaresine hâkim olan bürokratik anlayışın devleti ve toplumu eski düzenden bambaşka bir hale dönüştürme gayretinde olmasından ve de eski düzene ait değerleri ve kurumları yok saymasından dolayı meşruiyetini rasyonel veya geleneksel temellere dayandırması imkânsız hale gelmiştir. Bu nedenle, Türk bürokrasisi, yukarıda da belirtildiği üzere, tek parti döneminde başlayan ve sonraki dönemlerde devam eden bu üstün konumunu ve kendisinin belirlediği iyi anlayışının meşruiyetini *Kemalizm* veya *Atatürkçülük* olarak adlandırılan ideoloji üzerinden sağlamıştır. Böylelikle bürokrasinin kendi gücünü sürdürebilmesi için Kurtuluş Savaşının lideri ve ülkenin kurucusu olan Mustafa Kemal Atatürk'ün kişisel özelliklerinden bir kült meydana getirilmeye çalışılmıştır.

Bu karizmatik otoritenin ve Atatürk kültürünün nasıl meydana getirildiği yine cumhuriyetin ilk yıllarında yazılan romanlar incelendiğinde açık şekilde görülmektedir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun, Safiye Erol'un, Şükufe Nihal'in ve Etem İzzet'in romanlarında Atatürk'e izafe edilen kutsallığın örneklerine şahit olunmaktadır.¹⁹ Bu kült görünürde Atatürk'ün otoritesini muhafaza ediyor gibi görünse de esasında bürokrasinin Kemalizm üzerinden kendisine sağladığı bir meşruiyet aracı haline gelmiştir. Nitekim geçen yıllar içerisinde sivil ve askerî bürokrasinin bir rejim koruyucusu haline gelmesinin meşruiyeti ve iyi anlayışını canlı tutabilmesi Atatürk kültürü ve kendisinin sürekli yeniden ürettiği Kemalizm sayesinde gerçekleşmiştir. Bu kült ve ondan beslenen iyi anlayışı, bürokrasiyi siyasa uygulayan bir araç konumundan siyasa belirleyen ve bunun uyulmasını isteyen amaçsal bir konuma ulaştırmıştır.²⁰

Türkiye'de bürokrasinin bir şeyin doğrusunu nasıl düşünüyorsa onun toplumun tamamı için doğru ve iyi olduğunun peşinen kabul edilmesini doğu-

18 Max Weber, *Bürokrasi ve Otorite*, Adres Yayınları, Ankara, 2005, s. 40.

19 Salih Zeki Haklı, "Türk Romanında Tek Parti Dönemi", *Liberal Düşünce*, Ankara, Yaz-Sonbahar 2008, sayı: 51-52, s. 188-189.

20 Heper, *Türkiye'de Devlet Geleneği*, s. 31.

ran bu zihniyet ve kurumsallaşma olmuştur.²¹ Buna göre devletin güçlenmesi, modernleşmesi ve kalkınması için hangi görüşten olursa olsun bütün siyasîlerin yapması gerekenler ve hangi inancı veya dünya görüşünü benimsemiş olursa olsun halkın benimsemesi gereken hayat tarzı bu iyi anlayışına dayandırılmaya çalışılmıştır. Böylelikle çok partili yıllarda *hükümet politikası* ve *devlet politikası* adı verilen ve ikincisinin ilkinin her daim üstün tutulduğu çatışmalar ortaya çıkmıştır.

Nitekim Demokrat Parti (DP) kurulduğu tarihte en çok şikâyet ettiği hususların başında CHP ile rekabet etmek değil, bürokrasinin müdahaleleri ve engellemeleriyle uğraşmak gelmiştir.²² Bürokrasinin bu dönemde ne kadar etkili ve güçlü olduğunu gösteren belki de en önemli husus DP'nin bürokrasiyle uzlaşmadan adil seçimlerin olamayacağını ve iktidara gelemeyeceğini kabul etmiş olmasıdır. DP 1950 yılındaki seçimleri kazanmak ve iktidara gelebilmek için bürokrasiye birtakım teminatlar vermesi gerektiğini kısa süre zarfında anlamıştır. Bu teminatların başında ise devlet bürokrasisini eleştirmekten kaçınarak, devlet ile parti arasındaki farklılıkları vurgulamak gelmiştir. DP'liler ülkedeki sorunlar için bürokrasiyi değil, CHP'yi suçladıklarını beyan etmiş ve böylelikle bürokrasinin karşı bir müdahalesinin önüne geçilerek tarafsızlığını sağlayabilmişlerdir.²³

Bununla birlikte 1950'li yıllar bürokrasinin etkisinin azaltılmaya çalışıldığı ve sivil siyasetin hareket alanının genişletildiği bir dönem olarak görülmektedir. Yeni siyasî iktidar karar alıcı mekanizma olarak kendisini belirlemiş ve güç dengesi bürokrasi aleyhine değişmiştir.²⁴ DP, kendisini destekleyen geniş halk kitlesi ile Anadolu'da güçlenmeye çalışan yeni ticaret erbabını muhatap kabul etmiş ve toplumun beklentileri istikametinde hükümet politikalarını tespit etmiştir. Bu dönemde bürokrasinin en çok şikâyet ettiği hususların başında ise yeni siyasî iktidarın bürokrasiyle temasta olmaktan ziyade, iş dünyası ve geniş halk kitlesiyle görüşüyor olması yer almıştır.²⁵ Siyasî iktidarın bürokrasinin iyi anlayışını referans almak yerine toplumun siyasî, ekonomik ve sosyal beklentilerini kendisine rehber edinmesi bürokratik yapı tarafından sürekli tenkit edilmiştir. Siyasetin alanının üniversiteler başta olmak üzere bürokrasi tarafından daraltılmaya çalışıldığı bu yıllarda DP meşruiyetini halk üzerinden sağlamaya çalışmıştır. Nitekim halkın ve iş dünyasının beklentileri doğrultusunda hareket edilmesi bürokrasi tarafından devletin ve

21 Erol Güngör, *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, Ötüken Yayınevi, Ankara, 2003, s. 47.

22 Heper, *a.g.e.*, s. 137.

23 Ahmad, *a.g.e.*, s. 132.

24 Heper, *Bürokratik Yönetim Geleneği*, s. 122.

25 Heper, *a.g.e.*, s. 138.

ahlâkî düzenin bozulması olarak eleştirilmiştir. Bu bakımdan DP'nin iktidardan askerî darbeye indirildiği 1960 Darbesinin gerekçeleri arasında yönetimin yozlaşması ve sadece maddî menfaatin önemsenmesi gibi hususların süreklî zikredilmesinin nedeni daha da anlaşılır hale gelmektedir.²⁶

Bu manada Türkiye'nin çok partili siyasî hayatının partiler arası rekabet kadar partiler ile bürokrasi arasındaki mücadelenin tarihi olarak okumak da mümkündür. Çok partili siyasî hayata geçişle birlikte bu yerleşik zihniyet atanmış bürokratların seçilmiş parlamenterlerin ve hükümetin üzerinde bir konumda olmasına yol açmıştır. Seçilmişlerin bürokrasinin etkisinden kurtulmaya çalıştıkları ve demokratik alanı genişletmeye çalıştıkları her dönemde ise yargı, üniversite ve dışişleri başta olmak üzere bürokrasi imkânı nispetince direnç göstermiştir. Bu direncin etkisiz kaldığı zamanlarda ise ordu bizzat devreye girerek gerektiğinde yönetime bilfiil el koymuş ve bürokrasinin üstün konumunu muhafaza etmiştir.

Modernleşmek İçin Mükemmeliyetçilik

Türk bürokrasisinin cemaatçi düşünceden aldığı bir diğer prensip *mükemmeliyetçi devlet* anlayışı olmuştur. *Mükemmeliyetçilik*, insanların gelişmesini, başka bir ifadeyle tekemmül et(tiril)mesini, amaç edinen ve bu amaç doğrultusunda ortaya konan uğraşları ifade etmektedir. Bu manada mükemmeliyetçilik, insanı ideal olarak kabul edilen en son iyilik haline ulaştırmayı hedeflemesi açısından *ortak iyi anlayışının* oluşturulmasını da ihtiva etmektedir.²⁷ Mükemmeliyetçiliğe dayanan devletin en temel özelliklerinin başında cemaatin yaşam biçimine uyan iyi anlayışlarını ve ortak amaçları benimsetmeye yönelik politikaları takip etmek yer almaktadır. Böyle bir devlet, cemaatin genel kabul gören yaşam biçimine ters düşen tüm farklı iyi kavrayışlarını yok sayacak ve dahası farklı yaşam biçimlerinin değerine ilişkin kamusal bir sıralamayı esas alacak şekilde teessüs etmektedir.²⁸

Mükemmeliyetçi devletin dayandığı diğer bir özellik ise insanın zihnî ve ahlâkî açıdan yetersiz olduğu düşüncesini esas almaktır. Cemaatçi anlayışa göre insan ancak içinde bulunduğu cemaatin değerlerini ve hayat tarzını benimsemesi ve onu yaşatması halinde iyi ve doğru olanı yapabilecektir. Yetersizlik ilkesi olarak tanımlanan bu durum, bireyin ontolojik olarak kendi başına yetkin bir zihnî ve ahlâkî varlık haline gelebilme becerisinden mahrum

26 Kemal Karpat, *Türk Siyasal Tarihi*, Çev. Ceren Elitez, Timaş Yay., İstanbul, 2014, s. 145.

27 Zekeriya Tüysüz, *Siyaset Teorisinde Mükemmeliyetçilik*, Liberte Yayınları, Ankara, 2009, s. 20.

28 Kymlicka, *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş*, Çev. Ebru Kılıç, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2006, s. 310.

olduğu, hayatını anlamlandıran değerleri tek başına tespit edemeyeceği ve yaşatamayacağı inançlarını ihtiva etmektedir.²⁹

Mükemmeliyetçi devletin bu temel özelliklerine bakıldığında, bu yönetim anlayışının Osmanlı devletinin ilk dönemlerinden ziyade son yüzyılında benimsendiği görülmektedir. Osmanlı devletinin klasik dönemi olarak adlandırılan on dördüncü ve on sekizinci yüzyıllar arasındaki dönemde siyaset sadece Osmanlı padişahının şahsında toplanmıştır. Padişah, bu dönem zarfında, Osmanlı topraklarında bulunan farklı dine ve millete mensup birçok topluluğun kendi inançları doğrultusunda serbestçe yaşamalarına müsaade etmiştir. Bu sistemde siyasî otoritenin üstün bir konuma sahip olmasına karşın toplumsal farklılıklara müsamaha gösteren ve onu hukukî manada koruma altına alan bir yaklaşımın olduğu görülmektedir.³⁰ Mamafih padişahın iktidarını gayrı-resmî şekilde devralan yeni bürokrasi zora dayalı otoriteyi kuvvetlendirmiş ve bu otoriteyi belirli bir serbestiyet içinde yaşayan Osmanlı toplumunun değerlerini ve hayatlarını alt üst edecek şekilde kullanmaya başlamıştır. Böylelikle Osmanlı'nın son yüzyılında devletin sosyal hayata müdahalesi arttıkça mükemmeliyetçi bir devlet anlayışının da önü açılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra Ankara'daki kurucu kadronun zihninde daha hızlı ve keskin bir Batılılaşma fikri hâkim olmuştur. Yaklaşık yüz elli yıldır devam eden Batı'nın sadece ilim ve tekniğini almak temelindeki Batılılaşma düşüncesi, yeni kadroda Batı'nın önemli müesseseleriyle birlikte bütünüyle almak gerekliliği şeklinde cereyan etmiştir.³¹ Bu amacın gerçekleşmesi için devletin sadece idare vazifesiyle yetinmeyerek, halkı yeni düzene uygun bir seviyeye ulaştırmayı da hedeflemesi öngörülmüştür. Nitekim bu dönemin hâkim anlayışı yeni devrimlerin kararlı şekilde tatbik edilmesi kadar, halkın aydınlatılması ve ona rehberlik edilmesi olmuştur.³² Böylelikle devletin ve onun temsilcilerinin toplumunun ilerisinde olduğu kabulünden hareketle devletin benimsediği iyi anlayışının ve ortak amaçların topluma benimsetecek bir örgütlenme modeli tercih edilmiştir.

1923-1950 yılları arasında toplumsal olan her ne varsa kendi içinde eriten Türk bürokrasisi mükemmeliyetçi devletin tam anlamıyla teessüsünü sağlamıştır. Bu dönemde devletin ve toplumun gelişmesinin ancak mükemmeliyetçi bir anlayışla sağlanabileceği düşünülmüştür. DP'nin iktidarı döneminde

29 Maurice Blanchot, *İtiraf Edilemeyen Cemaat*, Çev. I. Erdüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997, s. 14.

30 Halil İnalçık, "Osmanlı İmparatorluğunda İslam", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Ed. Mustafa Armağan, İz Yayıncılık, İstanbul, 1996, s. 262-270.

31 Mümtaz Turhan, *Garplılışmanın Neresindeyiz?*, Yağmur Yayınevi, İstanbul, 1967, s. 62.

32 Esat Öz, *Otoriterizm ve Siyaset*, Yetkin Yayınları, Ankara, 1996, s. 113.

mükemmeliyetçiliğin terk edilmesinin ve beşerî alanın nispeten genişletilmesinin cezası 1960 darbesi sonrası bürokratik kurumların daha da güçlendirilmesi ve mevcut olanlara yenilerinin eklenmesi aracılığıyla kesilmiştir. Nitekim darbe sonrası hazırlanan yeni anayasaya bakıldığında demokratik yollarla seçilen siyasî iktidarlara yönelik büyük bir güvensizliğin yer aldığı ve bürokrasinin tekrar mükemmeliyetçiliği esas alan anlayışı benimsediği görülmektedir. Bu bağlamda, 1960 darbesi sonrası TBMM'nin ikiliye yapıya dönüştürülmesi ve seçilmiş siyasetçilerin yanı sıra atanmış senatörlerin getirilmesi bunun ilk örnekleri arasında yer almaktadır. Ayrıca sivil siyasetin kontrol edilmesi açısından Anayasa Mahkemesinin ve Mili Güvenlik Kurulu'nun ihdas edilmesi, ekonomik planlama işini hükümetlerin elinden alarak bürokratlara devreden DPT'nin kurulması ve ordunun askerî gücünün yanı sıra personeline tanınan hak ve yetkilerin tanınması gibi hususlar bürokrasinin gücünü tahkim etmesi açısından oldukça büyük önem taşımaktadır.

Bürokrasinin bu mükemmeliyetçi anlayış ekseninde örgütlenmesini ve hareket etmesini sağlayan genel kabul, toplumun kendi kararlarını verecek ve kendisini idare edecek *zihnî ve ahlâkî yetkinliğe* henüz ulaşamadığı kanaati oluşturmuştur. Türkiye'de bürokrasi bu yetersizlik düşüncesinden hareketle toplumun belirli bir yetkinlik seviyesine ulaşmadığı için kendi adına siyasî, ekonomik ve sosyal tercihlerde bulunmasının doğru olmadığına inanmıştır. Bu nedenle, halkın tercihlerini esas almak üzere kurulu olan demokratik yönetim bürokrasi tarafından Türkiye için tehlikeli görülmüştür. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki devrimlerin başarıya ulaşması halinde ancak toplumun belirli bir zihnî ve ahlâkî seviyeye ulaşacağını düşünen bu önyargı, bürokratik vesayet ve mükemmeliyetçi devlet anlayışının en önemli meşruiyet araçlarından birisini teşkil etmiştir.³³

Toplumun yeterliliği konusunda bürokraside bu denli olumsuz bir kanaat oluşmuşken, toplumdaki yükselen istek ve beklentiler imkân bulduğu her durumda kendisini göstermiştir. Toplumun bu tavrı karşısında bürokrasi ise yetersizlik kabulünden hareketle bu istek ve beklentilere belirli bir direnç göstermiş ve bu da toplum ile bürokrasi arasında gerilimli bir hattın oluşmasına yol açmıştır. Söz konusu gerilim, esas olarak, bürokrasinin toplumun bu istek ve beklentilerinden sürekli şüphe duymasından ve toplumun da mümkün olan her fırsatta bürokrasinin kaygılarını yok sayarak kendi tercihlerini hayata geçirmeye çalışmış olmasından kaynaklanmıştır.³⁴

33 Heper, *Türkiye'de Devlet Geleneği*, s. 139.

34 Mardin, a.g.m., s. 66.

Bürokrasi, yetkinliğinden sürekli şüphe duyduğu toplumun kontrolünü büyük ölçüde demokratik tercihlerle seçilmiş siyasî partiler üzerinde kurduğu denetim aracılığıyla gerçekleştirmiştir. Özellikle yargı kurumlarının tesis ettiği vesayetle devletin mükemmeliyetçi yapısının değiştirilmesine mani olunmaya çalışılmıştır. Bu müdahalelerin yetersiz kaldığının düşünüldüğü dönemlerde ise askerî müdahalelerle sistem muhafaza edilmeye çalışılmıştır. Bu bakımdan Türkiye'deki bütün darbelerin ve askerî müdahalelerin toplumun özgür iradesiyle yaptığı siyasî tercihlere yönelik bir hamle olduğu görülmektedir. 1960, 1971, 1980, 1997 ve 2016 yıllarında gerçekleştirilen askerî müdahaleler halkın oylarıyla iktidara gelen siyasetçileri iktidardan uzaklaştırdıkları gibi halkın tercihlerine hiza verilmeye çalışılmasının örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yapılan sunî müdahalelere karşın Türk toplumunun bürokratik vesayete karşı duran Türkiye'nin ilk muhalefet partisi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'ndan günümüzde iktidarda bulunan AK Parti'ye kadar destek verdiği tüm partilere benzer bir anlayış ve beklenti üzerinden sahip çıktığı görülmektedir. Bu manada toplumun bürokratik seçkinlerin iddia ettikleri üzere demokratik bilinçten yoksun olduklarını söylemek hakkaniyetli bir yaklaşım değildir. Parlamenter sisteme geçildiği 2. Meşrutiyet'ten bugüne kadar toplumun fırsatını bulduğu her dönemde kendi değerlerini savunan ve kendisini bürokrasiden koruyan siyasî partileri destekleyerek rüşünü ispatladığı görülmektedir. Nitekim bürokratik vesayete karşı mücadele eden partiler de her daim bu vesayet karşısında milletin gücüne müracaat etmişlerdir. DP ile AKPARTİ'nin iktidar yılları boyunca *millî irade* kavramına vurgu yapmaları ve bu güce dayanmalarının temelinde topluma duyulan bu güven hissi yer almıştır.

Sonuç

Siyasî ve toplumsal alanda saltanatın yerini cumhuriyete, dinî değerlerin yerini laikliğe, gelenekçiliğin yerini Batılılaşmaya bıraktığı bir dönemde bütün değerler ve kurumlar yeniden tanzim edilirken gücünü ve yapısını koruyan tek kurum bürokrasi olmuştur. Böylelikle sistemdeki tüm unsurlar eski ile yeni arasındaki çatışmayla meşgul olurken bu süreçte en az yara alarak çıkan tek yapı bürokrasi olmuş ve sistem üzerindeki belirleyici gücünü başarıyla sürdürebilmiştir.

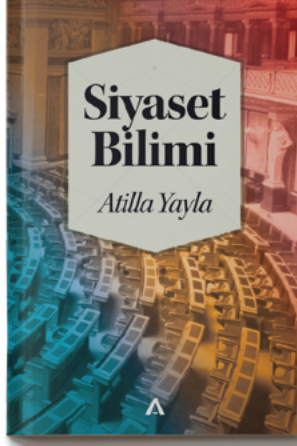
Türkiye'de bürokrasinin modernleşme süreci içinde cemaat benzeri bir düşünce ve yapı kurmuş olması toplumun farklılıklarını, beklentilerini ve tercihlerini göz ardı etmesi sonucunu doğurmuştur. Bürokrasinin böyle bir anlayış doğrultusunda tesis edilmesinin, geçen süre zarfında, üç temel soru-

na yol açtığı görülmektedir. Birincisi, toplumun yüzyıllar içerisinde gönüllü şekilde kabul ettiği değerler sistemi ile modern değerlerin çatışmasında bürokrasi kendi iyi anlayışını topluma dayatmaya çalışarak bu krizi aşmaya çalışmıştır. Ne var ki bu uygulama toplum ve devlet arasındaki gerilimi azaltmak yerine daha da şiddetli hale getirmiştir. İkincisi, Türkiye’de bürokrasinin kendi iyi ve doğru bildiği değerleri topluma benimsetmek istemesi azınlığın çoğunluk üzerinde bir baskı unsuru olarak yer almasına neden olmuştur. Nitekim toplumda çoğunluğun desteğini alamayacağını bilen FETÖ gibi örgütler bürokrasinin bu değiştirici ve dönüştürücü gücünü kullanarak kendi iyi anlayışlarını ve amaçlarını topluma dayatmak istemiştir. Üçüncüsü, bürokratik kurumsallaşmanın cemaat benzeri bir yapı şeklinde tesis etmesi sonucunda FETÖ gibi farklı ve aynı zamanda daha tehlikeli iyi anlayışlarının yerleştirebileceği bir zeminin oluşmasına imkân tanımıştır. Bürokrasinin tüm sistemi kontrol edebilecek bir yapıda olması sistemi ele geçirip gücü kendi menfaati için kullanmak isteyen başka grupları da harekete geçirmiştir. Böylelikle yasa dışı faaliyetlerde bulunan gayrı-meşru başka bir cemaat bu yapının hâkimi olmak istemiştir.

Çok partili siyasî hayata geçişle birlikte DP ile başlayan bürokrasinin sivil siyasetin kontrolü altına alınma çabaları inişli çıkışlı performans sağlasa da AK Parti’nin 2002’den günümüze gerçekleştirdiği zihniyet dönüşümü ve politikalarla en üst seviyeye ulaşmıştır. Cumhuriyet tarihinde belki ilk defa siyasî ve toplumsal değişim bürokrasinin gücü yerine toplumsal beklentiden beslenen ve desteklenen siyasetle gerçekleştirilmiştir. Bu değişim toplumun beklentilerini karşılamaya yönelik olduğu kadar bürokrasinin sahip olduğu gücü de gerileten bir yapıya sahip olmuştur. Recep Tayyip Erdoğan’ın, başbakan olduğu dönemden itibaren, en çok şikâyet ettiği hususların başında bürokrasinin gösterdiği direnç gelmiştir. Yargı, ordu, millî eğitim ve dışişleri başta olmak üzere birçok bürokratik alanda AK Parti’nin belirlediği hükümet politikalarının tatbikinde sıkıntılar yaşanmıştır. Nitekim Erdoğan birçok konuşmasında Türkiye’nin demokratikleşmesi ve kalkınması konusunda bürokrasinin ayak bağı olduğunu dile getirmiştir. Yargı başta olmak üzere bürokratik oligarşinin değişimin ve yatırımların önüne set çektiği şikâyeti ve statükonun gardiyanlığını yapan bir bürokrasinin ülkeye büyük zararlar vereceği yine zikredilen diğer hususlar olmuştur. Aradan altmış yılı aşkın bir süre geçmesine karşın sivil siyasetin bugünkü temsilcisi Erdoğan’ın sözleri Celal Bayar’ınkiyle hemen hemen aynıdır: *Benim en büyük rakibim, bürokratik oligarşidir.*

Kaynakça

- AHMAD, Feroz, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Kaynak Yay., İstanbul 2009.
- BLANCHOT, Maurice, *İtiraf Edilemeyen Cemaat*, Çev. I. Erdüden, Ayrıntı Yay. İstanbul, 1997.
- ETZIONI, Amitai, *The Third Way to Good Society*, Demos Panton House, Londra 2000
- GÖÇEK, Fatma Müge, *Burjuvazinin Yükselişi İmparatorluğun Çöküşü*, Çev. İ. Yıldız, Ayraç Yay., Ankara 1999.
- GÜNGÖR, Erol, *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, Ötüken Yay., Ankara 2003.
- HAKLI, Salih Zeki, "Türk Romanında Tek Parti Dönemi," *Liberal Düşünce*, Ankara, 2008, sayı: 51-52, ss. 181-196.
- HEPER, Metin, *Bürokratik Yönetim Geleneği*, ODTÜ İdari İlimler Fakültesi Yay., Ankara 1974.
- HEPER, Metin, *Türkiye'de Devlet Geleneği*, Çev. Nalan Solyarı, Doğu Batı Yay., Ankara 2010
- İNALCIK, Halil, "Osmanlı İmparatorluğunda İslam.", Çev. Mustafa Özel. *Osmanlı Ansiklopedisi*, Ed. Mustafa Armağan, İz Yayıncılık, İstanbul 1996.
- İNALCIK, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, Çev. Ruşen Sezer, YKY, İstanbul 2008.
- KARPAT, Kemal, *Türk Siyasi Tarihi.*, Çev. Ceren Elitez, Timaş Yay., İstanbul 2014.
- KOÇAK, Cemil, "CHP-Devlet Kaynaşması (1936)", *Toplumsal Tarih*, İstanbul, 2003, sayı: 118, ss. 74-79.
- KOÇAK, Cemil, "Tek Parti Döneminde CHP Parti Müfettişliği'ne İlişkin Ek Bilgi(ler)." *Mete Tunçay'a Armağan*, Der. M.Ö. Alkan, T. Bora ve M. Koraltürk, İletişim Yayınları, İstanbul 2007.
- KYMLICKA, Will, *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş*, Çev. Ebru Kılıç, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2006.
- MARDİN, Şerif, *Din ve İdeoloji*, İletişim Yay., İstanbul 2003.
- MARDİN, Şerif, "Türk Siyasetini Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez-Çevre İlişkileri", *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*. Der. M. Türköne ve T. Önder., İletişim Yayınları, İstanbul 2006.
- ORTAYLI, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İletişim Yay., İstanbul 2003.
- ÖZ, Esat, *Otoriterizm ve Siyaset*, Yetkin Yay., Ankara 1996.
- TAYLOR, Charles, *Philosophy and Human Science*, Cambridge University Press, Cambridge 1990.
- TİMUR, Taner, *Türk Devrimi ve Sonrası*, İmge Kitabevi, Ankara 2001.
- TURHAN, Mümtaz, *Garplılaşmanın Neresindeyiz?*, Yağmur Yay., İstanbul 1967.
- TÜSÜZ, Zekeriya, *Siyaset Teorisinde Mükemmeliyetçilik*, Liberte Yay., Ankara 2009.
- WEBER, Max, *Bürokrasi ve Otorite*, Çev. Bahadır Akın, Adres Yay., Ankara 2005.
- YILMAZ, Murat, "Recep Peker, CHF ve Bürokrasi: Kazım Dirik Örnek Olayı Üzerinden 'Parti-Devlet' Uygulaması ve 'Faşist Proje,'" *Mete Tunçay'a Armağan*. Der. M.Ö. Alkan vd.: İletişim Yayınları, İstanbul 2007.

Siyaset Bilimi

ATILLA YAYLA

Siyaset Bilimi esas itibariyle üniversitelerde okutulan Siyaset Bilimine Giriş derslerinde kullanılmak üzere hazırlandı. Kitabın amacı öğrencilerin siyasete merakını teşvik etmek ve siyaset bilimi hakkındaki temel bilgileri zevkli bir öğrenim süreci içinde öğrenmelerini sağlamak. Ancak bu, kitaptan öğrenci olmayanların yararlanamayacağı anlamına gelmiyor. Siyasetle ilgilenen herkes, bunu ister bir bilimsel çalışma, ister bir sanat, ister bir beşeri faaliyet olarak yapsın, bu kitaptan istifade edebilir.

Kitapta tüm temel konular ele alınmıştır. Bölüm sonlarına tartışma konuları ve değerlendirme soruları eklenmiştir. Bunlarla öğrencilerin sınıfta veya grup çalışmalarında bilgilerini test edebilmeleri, düşünme ve tartışma kabiliyetlerini geliştirebilmeleri amaçlanmıştır.

İyi bir kitap öğrenciyi ürkütmemeli. Öğrencinin ilgisini çekmeli, merakını tahrik etmeli. Öğrenci dostu olmalı. Öğrenciyi ana kavramlardan, konulardan haberdar etmeli, temel konularda bilgilendirmeli. Gerisini öğrencinin kendisine bırakmalı.

Ekonomik olmalı yani fazlalık taşımamalı, fakat özete de dönmemeli. Hem öğrencinin zekâsını hafife almamalı hem de onun öğrenme sürecinde yol almakta olduğunu unutmamalı. Siyaset Bilimi bunlar dikkate alınarak yazılmıştır.

408 Sayfa / 16x24 cm / 1. Baskı, Temmuz 2015 / 978-975-250-044-0 / ₺25